

DE LA CONSCIÈNCIA A LA CONDUCTA

Ferran Suay Lerma

Doctor en Psicologia
Professor de Psicobiologia
Universitat de València
President de Tallers per la Llengua

“Hi ha raons històriques i polítiques que permeten explicar com s’ha introduït i com s’ha popularitzat una conducta que, en termes psicològics, podem anomenar submissió lingüística.”

És especialment cridaner un comportament molt habitual en tots els territoris de parla catalana: el que anomenem “norma de convergència al castellà”. Tothom la coneix, i la immensa majoria l’aplica. Es tracta que quan algú parla en castellà, els interlocutors ens hi adaptem automàticament, i en poc de temps, el castellà és l’única llengua present. Com que és tan habitual, és fàcil caure en la temptació de considerar que es tracta d’una conducta “lògica” o “natural”. De fet, molts dels qui l’apliquen consideren que és banal o irrellevant; que no passa res si cada vegada que algú se’ns adreça en castellà li responem en castellà.

Des d’un punt de vista social, és evident que això fa que el català siga un idioma innecessari i, per tant, el condemna primer a la irrellevància i després a la desaparició. Una llei universal és que les llengües que no són necessàries no sobreviuen i són substituïdes per unes altres que sí que ho són. L’interès dels psicòlegs, però, se centra en la conducta individual. En els factors que poden afectar-la, modular-la o fer que es desencadene en un lloc i un moment determinats. A ningú no se li escapa que hi ha raons històriques i polítiques que permeten explicar com s’ha introduït i com s’ha popularitzat una conducta que, en termes psicològics, podem anomenar “submissió lingüística”. Com en qualsevol altra forma de submissió, significa renunciar sistemàticament als teus objectius en favor dels de l’altre.

Psicològicament, la submissió lingüística és un hàbit. Parlem d'hàbit quan una conducta s'automatitza i passa a dependre de processos cerebrals que no requereixen la intervenció de la consciència. Conduir un cotxe, per exemple, és una activitat que s'esdevé hàbit a mesura que la practiquem. Durant les lliçons de l'autoescola, necessitem tota l'atenció conscient per a manejar el vehicle i cadascun dels moviments (mirar el retrovisor, canviar de marxa...) requereix una voluntat explícita d'executar-lo. En canvi, qualsevol conductor experimentat pot fer tot això mentre es concentra en una conversa o en escoltar les notícies de la ràdio, sense que la conducció se'n ressentia gens. Aquest és el gran avantatge dels hàbits: alliberen capacitat operativa del cervell, que pot dedicar-se a altres coses. L'inconvenient principal, però, és que perdem capacitat de control sobre la conducta automatitzada, que ja no necessita que prenguem cap decisió conscient d'executar-la. N'hi ha prou que estiguen presents els senyals ambientals concrets (entrar al cotxe, engegar el motor...) perquè tota la seqüència conductual es desencadene automàticament.

La submissió lingüística funciona exactament igual. A través del modelatge (observant què fan els altres) i del condicionament (experiència pròpia) aprenem a canviar al castellà quan algú el parla i ho fem així cada vegada que es presenta l'estímul. Pot sonar molt estrany, però hem après a sentir-nos incòmodes quan parlem en català davant d'algú que no el parla. Per a resoldre aquesta incomoditat, el que fem és canviar al castellà, però amb això també fem que parlar català siga encara més rar (infreqüent) i —per tant— contribuïm a que resulte més incòmode la pròxima vegada. Si volem que el català recupere la posició de normalitat que li correspon en el seu territori, cal que superem la incomoditat: hem de reaprendre a sentir-nos còmodes quan parlem la nostra llengua a casa nostra.

Tradicionalment, l'intent de superar la submissió lingüística s'ha focalitzat en la consciència lingüística, entesa com saber que el català està anormalitzat i tenir una actitud favorable a normalitzar-lo. Ja hem pogut comprovar que amb això no n'hi ha prou. Per molt conscients que en siguem, si continuem abandonant sistemàticament l'ús del català, res no canvia: continua sent innecessari. Una alternativa adequada és l'assertivitat lingüística. Es tracta d'aprendre a expressar-nos en català sistemàticament i amb comoditat. S'ha d'entendre la submissió lingüística com un hàbit i s'ha de fer ús de les eines i estratègies derivades de la psicologia per tal de canviar-lo per un comportament més assertiu amb l'objectiu de poder mantenir-nos en català amb comoditat en les interaccions en què participem al llarg del dia, tant professionalment com personalment.

“Una de les poblacions més rellevants per a revertir socialment l'hàbit letal de la submissió lingüística són els docents de tots els nivells educatius.”

Una de les poblacions més rellevants per a revertir socialment l'hàbit letal de la submissió lingüística són els docents de tots els nivells educatius. Precisament perquè actuem com a models per a estudiants de totes les edats, la manera com ens comportem respecte al català importa i molt. Tant en les situacions formals (classes) com en les informals, no sols transmetem continguts sinó que també encomanem actituds i hàbits que, com hem vist, tenen un gran impacte social.

Ja sabem que modificar un hàbit no és fàcil. També sabem, però, que és possible. L'èxit de milions de persones que han pogut abandonar el tabaquisme, perdre pes o adoptar estils de vida saludables n'és una prova ben evident. Si, en comptes de fiar-ho tot a la consciència ens concentrem en la conducta, és perfectament possible canviar-la i contribuir a fer del català una llengua viable i normal.